

POSUDEK OPONENTA HABILITAČNÍ PRÁCE

Masarykova univerzita

Uchazeč

Habilitační práce

Oponent

**Pracoviště oponenta,
instituce**

PhDr. et Mgr. et Bc. Jiří Pospíšil, Ph.D.

Hodnoty a volný čas: Nové výzvy pro sociální pedagogiku a pedagogiku volného času

doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky, Pedagogická fakulta MU

Habilitační práce Jiřího Pospíšila je předložena formou tištěné monografie (2023), která byla vydána v univerzitním nakladatelství Univerzity Palackého v Olomouci. Její rozsah a způsob zpracování je pozoruhodný. Samotný odborný výklad je prezentován na 336 stranách, které jsou dále obohaceny o 181 stran příloh, ve kterých najdeme tabulkové výstupy. Autor pracoval s širokým spektrem odborných zdrojů (440) jak zahraničních, tak i české provenience a kniha je také vybavena jmenným rejstříkem a souhrnným seznamem všech příloh. Celá struktura práce je přehledná, vyvážená, autor pracuje s desetinným tříděním, které umožňuje rychlou a logickou orientaci v celé knize. Při prvním náhledu do knihy jsem si kladl otázku, zda v době enviromentálních snah různého druhu je smysluplné tisknout tak velké množství tabulek, ale po detailním studiu textu jsem nabyl přesvědčení, že je to účelné, protože autor se na tabulky v textu odkazuje a jejich samotný obsah nám poskytuje cenné informace.

S trochou nadsázky bychom mohli říci, že vlastní obsah je trojdimenzionální, a tedy plastický. První rozměr je tvořen zaujetím pro oblast hodnot. Toto téma je velmi pečlivě ukotveno do kontextu filozofického, ale zejména pak sociologického. Osobně velmi oceňuji, že teorie hodnot není vysvětlována pouze prostřednictvím fenomenologické tradice či teorie jednání (ad.), ale je zasazena do kontextu osobnosti člověka. Mimo cílových hodnot se totiž vlastní empirický výzkum zaměřuje i na tzv. hodnoty instrumentální, které mají právě úzkou vazbu na psychologickou podstatu vlastností člověka a jeho osobnost. V textu je tedy diskutována i Sprangerova teorie ideálních typů a následně „podstata hodnot“ M. Rokeacha, která tvoří metodologický pilíř, na kterém autor staví v empirické části. Vlastní text nevysvětluje jen hodnotové pojetí jednotlivých autorů a jejich teorií, ale provází nás i historií měření, tedy epistemologickým náhledem na hodnoty, které jsou hlavním předmětem zkoumání a poznání.

Druhá dimenze je tvořena odborným pojednáním o volném čase (v širším sociologickém, pedagogickém a sociálně pedagogickém kontextu) a vlastních volnočasových aktivitách, zejména jejich typologií. Opět nechybí silné teoretické ukotvení (funkcionalistický, neomarxistický, interakcionistický nebo postmoderní přístup), které přechází v problematiku klasifikace volnočasových aktivit. Syntéza poznání je završena následující kapitolou pojednávající o souvislostech hodnot, volnočasových aktivitách a pedagogickém významu jak v oblasti výchovy ve volném čase, tak v oblasti sociální pedagogiky. Tímto si autor vytvořil velmi silný teoretický a metodologický základ pro vlastní empirické kvantitativní šetření.

Plasticita celého díla je pak dotvořena třetím rozměrem, který tvoří dimenze času. V předložené monografii autorovi nešlo o prezentaci konkrétního stavu poznání v daném čase, ale vytvoření longitudinálního nadhledu, který umožňuje sledovat proměnu hodnot a volnočasových aktivit v čase, konkrétně v letech 2009, 2019 a v roce 2021. Tento záměr vytváří netriviální metodologickou výzvu, se kterou se autor musel vyrovnat prostřednictvím požadavků na validitu a reliabilitu jednotlivých měření a jejich komparabilitu.

Výchozí teoretická část díla i vlastní popis metodologických úskalí je proveden s velkou vědeckou erudicí a pečlivostí i hlubokou znalostí českého, ale také zahraničního kontextu. Autor přistupuje kriticky k jednotlivým zdrojům, pracuje s nimi v kontextu a vytváří vlastní svébytný koncept např. struktury volnočasových oblastí. Vlastní výzkumné šetření je založeno na reprezentativním náhodném výběru, a to v každém ze sledovaných období. Vlastní, následně analyzovaný, soubor dat vycházel od 1 729 respondentů/tek v roce 2009, 1 863 v roce 2019 a 3 451 v roce 2021. Původní soubory respondentů byly početnější a konečné soubory vznikly náhodným výběrem. Do vlastní analýzy pak logicky vstupují proměnné jako je pohlaví, věk, sociodemografické charakteristiky na straně jedné (často v roli tzv. grupovacích proměnných) a itinerář spektra hodnot a volnočasových aktivit, a to celé na pozadí časové osy zmíněných let, ve kterých probíhal sběr dat. Takto koncipovaný výzkumný design pak otevírá širokou škálu možných statistických analýz a hledání souvislostí. Přestože výchozím krokem se logicky staly nástroje deskriptivní statistiky (zejména průměr, medián a směrodatná odchylka), v druhém sledu šlo o hledání souvislostí mnoha kombinací, které se nabízejí. Autorovi se tak otevřela příležitost odpovědět na řadu otázek. Jak se proměňovaly hodnoty v průběhu let, jak jsou ovlivněny sociodemografickými proměnnými, pohlavím, věkem, ale zejména, a to bylo též stěžejním zjištěním, jak souvisí hodnoty s volbou volnočasových aktivit? (Zde také najdeme odpověď na otázku, proč tolik tabulek?) Badatel využil spektrum neparametrických testů, kontingenčních tabulek a testů významnosti. V této části autor prokázal hlubokou a širokou znalost práce s kvantitativními daty, jejich statistické analýzy a interpretace.

V pomyslné druhé části díla (od s. 111) nacházíme velmi detailní interpretaci dat po jednotlivých tematických blocích (kapitolách), které jsou zasvěceny vždy určité volnočasové oblasti (informace a IT; humanitní aktivity; literatura a jazyky; domácnost, technologie a hobby; umění; osobní aktivity, cestování, turismus a geografie; sport a hry; sociální aktivity; virtuální realita a sociální aktivity ve virtuálním světě). Všechny uvedené kapitoly mají identickou strukturu směřující od obecného popisu kategorie na základě deskriptivních charakteristik a jejich proměn v čase až po rozbor souvislostí cílových a instrumentálních hodnot a volnočasovými aktivitami. Každá kapitola je pak ukončena částí pojednávající o možných pedagogických aplikacích, jinými slovy autor naznačuje, kde vidí silná, případně problematická, místa edukace v kontextu empirických zjištění.

Prezentovaný výzkum má pochopitelně i své limity, kterých si je autor vědom a všechna možná úskalí zvažuje a v textu poctivě diskutuje. Přes veškerou snahu realizovat výzkum na reprezentativním souboru, jsou z výzkumu vyloučeny děti mladší patnácti let. Měření v roce 2021 bylo motivováno zejména epidemickou situací, a proto měření některých proměnných absentuje. Tato skutečnost však nikterak nesnižuje význam rozsáhlého bádání a jeho závěrů.

Předložená monografie je kompaktní velmi rozsáhlou a hlubokou sondou do vztahu hodnot a volnočasových aktivit. Téma je velmi aktuální, v poslední době se jedná o jedinečné dílo, které na reprezentativním souboru významně přispívá k vědeckému poznání na poli pedagogiky volného času s přesahem do sociologie a sociální pedagogiky. Závěrem mi

dovolte několik otázek. Když byste měl na výsledky své práce pohlédnout z mezinárodní perspektivy, co bychom mohli říci o hodnotovém ukotvení Čechů a jejich volném čase? V roce 2019 se změnil způsob sběru dat (od papírového dotazníku k elektronickému hlasování). Pro měření některých proměnných jste využil kontinuální škály, kterou technologie umožňovala (respondenti volili polohu „jezdce“ na škále). Namísto ordinálních dat jste měl k dispozici data kardinální (metrická), která jste patrně při vlastní analýze nevyužil a transformoval je opět do ordinální škály. Jaký potenciál, případně rizika, spatřujete v tomto způsobu měření? Jakou měrou se podle Vás instrumentální hodnoty podílí na hodnotách cílových? Přestože jste se většinou zabýval oboustranným vztahem proměnných, myslíte si, že výchova ve volném čase vytváří klíčové podmínky pro rozvoj vlastností (instrumentálních hodnot) více než hodnot cílových?

Závěr

Jiří Pospíšil předložil významnou monografii, která zaplnila jednu z mezer poznání. Na samotném díle pracoval více jak patnáct let a prokázal tak svoji odbornou a mravní erudici. Předložil velmi kultivovaný a čtivý text, který má vysokou jazykovou i odbornou úroveň. Respektoval všechny formální náležitosti, které se na kvalifikační práce kladou. Prezentované výsledky považuji za původní a důležité pro další rozvoj oboru.

Habilitační práce Jiřího Pospíšila „Hodnoty a volný čas: Nové výzvy pro sociální pedagogiku a pedagogiku volného času“ **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru Pedagogika.

V Brně dne 7. 2. 2024

Jiří Němec
podpis

HABILITATION THESIS REVIEWER'S REPORT

Masaryk University

Applicant

PhDr. et Mgr. et Bc. Jiří Pospíšil, Ph.D.

Habilitation thesis

Values and Leisure: New Challenges for Social and Leisure Education

Reviewer

doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Reviewer's home unit, institution

Department of Social Education, Faculty of Education, Masaryk University

Jiří Pospíšil's habilitation thesis is presented in the form of a printed monograph (2023), which was published by the University Press of Palacký University in Olomouc. Its scope and method of preparation are remarkable. The expert commentary itself is presented on 336 pages, which are further enriched with 181 pages of appendices, in which we can find tabular outputs. The author has worked with a wide range of expert sources (440) of both foreign and Czech provenance, and the book is also equipped with a name index and a comprehensive list of all appendices. The entire structure of the work is clear, balanced, and the author works with decimal system, which allows quick and logical orientation throughout the book. When I first previewed the book, I was wondering whether it was sensible to print such a large number of tables in an age of environmental efforts of various kinds, but after studying the text in detail, I became convinced that it was purposeful because the author refers to the tables in the text and their very contents provide valuable information.

With a little exaggeration we could say that the actual content is three-dimensional and therefore plastic. The first dimension is created by a concern for the domain of values. This theme is very carefully anchored in philosophical, but especially sociological contexts. Personally, I very much appreciate that the theory of values is not explained only through the phenomenological tradition or the theory of action, but is set in the context of the human personality. In fact, apart from the target values, the actual empirical research also focuses on what are called instrumental values, which are closely related to the psychological essence of a person's characteristics and their personality. Thus, the text also discusses Spranger's theory of ideal types and then M. Rokeach's "essence of values", which forms the methodological pillar on which the author builds in the empirical part. The text itself not only explains the value concepts of the individual authors and their theories, but also guides us through the history of measurement, i.e. the epistemological view of values, which is the main object of research and knowledge.

The second dimension is made up of expert discussion of leisure time (in a broader sociological, educational and social educational context) and actual leisure activities, especially their typology. Again, there is no lack of a strong theoretical anchorage (functionalist, neo-Marxist, interactionist or post-modern approach), which leads into the issue of the classification of leisure activities. The synthesis of knowledge is concluded with a chapter which discusses the connections between values, leisure activities and educational relevance for both leisure education and social education. In doing so, the author has established a very strong theoretical and methodological basis for his own empirical quantitative investigation.

The plasticity of the whole work is then completed by the third dimension, which is the dimension of time. In the presented monograph, the author's aim was not to present a specific state of knowledge at a given time, but to create a longitudinal perspective that allows to track the transformation of values and leisure activities over time, specifically in the years 2009, 2019 and 2021. This intention creates a non-trivial methodological challenge, which the author had to cope with through the requirements of validity and reliability of individual measurements and their comparability.

The initial theoretical part of the work and the actual description of the methodological pitfalls are carried out with great scientific rigour and care, showing a deep knowledge of the Czech, but also foreign context. The author takes a critical look at individual sources, works with them in context and creates his own unique concept of, for example, the structure of leisure areas. The actual research is based on a representative random sample in each of the periods under study. The analysed data set is based on 1 729 respondents in 2009, 1 863 in 2019 and 3 451 in 2021. The original sets of respondents were larger and the final sets were generated by random sampling. What logically enters into the actual analysis are variables such as gender, age, socio-demographic characteristics on the one hand (often in the role of so-called clustering variables) and the itinerary of the spectrum of values and leisure activities, all set against the background of the timeline of the aforementioned years in which the data collection took place. The research design conceived in this way opens up a wide range of possible statistical analyses and searches for associations. Although the initial step was logically to use the tools of descriptive statistics (in particular mean, median and standard deviation), the second step was to search for the connections of the many combinations on offer. This opened up an opportunity for the author to answer a number of questions. How did the values change over the years, how are they affected by socio-demographic variables, gender, age, but above all, and this was also a key finding, how are the values related to the choice of leisure activities? (Here we also find the answer to the question, why so many tables?) The researcher used a spectrum of non-parametric tests, contingency tables and significance tests. In this section, the author has demonstrated a deep and broad knowledge of working with quantitative data, statistical analysis and interpretation.

In the imaginary second part of the work (from p. 111 onwards) we find a very detailed interpretation of the data in individual thematic blocks (chapters), which are always devoted to a specific leisure area (information and IT; humanities; literature and languages; home, technology and hobbies; art; personal activities, travel, tourism and geography; sport and games; social activities; virtual reality and social activities in the virtual world). All these chapters follow an identical structure, moving from a general description of the categories based on descriptive characteristics and their changes over time to an analysis of the links between target and instrumental values and leisure activities. Each chapter then concludes with a section discussing possible educational implications; in other words, the author suggests where he sees the strengths or problems of education in the context of his empirical findings.

Of course, the presented research has its limitations, of which the author is well aware, and all possible pitfalls are considered and frankly discussed in the text. Despite all efforts to conduct research on a representative sample, children under the age of fifteen are excluded from the research. The measurement in 2021 was mainly motivated by the epidemic situation and therefore measurement of some variables is absent. However, this does not diminish the importance of the large-scale research and its conclusions.

The present monograph is a compact, extensive and deep probe into the relationship between values and leisure. The topic is pressing, and the monograph is a recent unique

work that makes a significant contribution to scientific knowledge in the field of leisure education with an overlap to sociology and social education based on a representative research sample.

Reviewer's questions for the habilitation thesis

Let me conclude with a few questions. If you were to look at the results of your work from an international perspective, what could we say about the value anchoring of Czechs and their leisure? In 2019, the method of data collection has changed (from paper questionnaire to electronic survey). To measure some variables, you used a continuous scale that technology allowed (respondents chose the position of the "rider" on the scale). Instead of ordinal data, you had cardinal (metric) data, which you presumably did not use in your own analysis and transformed back into an ordinal scale. What potential or risks do you see in this way of measurement? To what extent do you think the instrumental values contribute to the target values? Although you have mostly dealt with the reciprocal relationship of variables, do you think that leisure education creates key conditions for the development of personal qualities (instrumental values) more than target values?

Conclusion

Jiří Pospíšil has presented an important monograph that has filled one of the gaps in knowledge. He has worked on the work itself for more than fifteen years, demonstrating his professional and moral erudition. He has presented a very sophisticated and readable text that is of a high linguistic and scholarly standard. He has respected all the formalities required of such qualifying works. I consider the results presented to be original and important for the further development of the field.

Jiří Pospíšil's habilitation thesis entitled "Values and Leisure: New Challenges for Social and Leisure Education" **fulfils** the standard requirements expected of a habilitation thesis in the field of Education.

Date: 7th February 2024

Signature: doc. PhDr. Jiří Němec, Ph.D.

Ověřem předlechu předsedou habilitačním komise:

